

5. Даль В.И. Толковый словарь живого великорусского языка : в 4 т. / В.И. Даль. – СПб. – М. : Товарищество М.О. Вольфа, 1907 – Т. 2. – 1017 с.
6. Маляренко В.Т. Перебудова кримінального процесу України в контексті європейських стандартів : монографія / В.Т. Маляренко. – К. : Юрінком Інтер, 2005. – 512 с.
7. Кримінальний процесуальний кодекс України : наук.-практ. коментар : у 2 т. / О.М. Бандурка, С.М. Блажівський, С.П. Бурдоль та ін. ; за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, А.В. Портнова. – Х. : Право, 2012. – Т. 1. – 768 с.
8. Керівні принципи, що стосуються ролі осіб, які здійснюють судові переслідування : прийняті восьмим Конгресом Організації Об'єднаних Націй з попередження злочинності та поведження з правопорушниками від 7 вересня 1990 року // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_859.

САЄНКО Г. Ю.,
здобувач кафедри кримінального
процесу
(Національна академія внутрішніх справ)

УДК 343.1

УХВАЛЕННЯ СУДОМ ВИРОКУ НА ПІДСТАВІ УГОДИ

Впровадження в українське законодавство інституту укладення угод у кримінальному провадженні розвантажило органи досудового розслідування та суд від дослідження всіх доказів, а сторони кримінального конфлікту отримали можливість швидкого вирішення справи.

Ключові слова: кримінальний конфлікт, досудове розслідування, укладення угоди, кримінальне провадження, КПК України, вирок суду.

Внедрение в украинское законодательство института заключения соглашений в уголовном производстве разгрузило органы досудебного расследования и суд от исследования всех доказательств, а стороны уголовного конфликта получили возможность быстрого разрешения уголовного дела.

Ключевые слова: уголовный конфликт, досудебное расследование, заключение соглашения, уголовное производство, УПК Украины, приговор суда.

Introduction to Ukrainian legislation institute agreements in criminal proceedings dumped bodies of preliminary investigation, the court to study the evidence and criminal sides of the conflict were able to quickly solve the case.

Key words: criminal conflict pre-trial investigation, agreement, criminal proceedings, the Code of Ukraine, the judgment of the court.

Вступ. Новим інститутом кримінального процесуального закону України – главою 35 Кримінально-процесуального кодексу (далі – КПК) [2, с. 300], передбачено особливий порядок кримінального провадження на підставі угод. Упроваджуючи такий спосіб здійснення правосуддя, законодавець по-новому нормативно закріпив процедуру реалізації принципу диспозитивності сторонами у кримінальному провадженні. Практика застосування цих нових положень свідчить про неоднозначність їх розуміння суб'єктами правозастосування, суперечливість деяких норм, що може призвести до труднощів під час ухвалення судами вироків.

Дослідженню окремих положень КПК взагалі, а також проблем, пов'язаних із кримінальним провадженням на підставі угод, приділяли увагу такі дослідники: Ю.П. Аленін, С.А. Альперт, О.В. Баулін, М.Й. Вільгушинський, І.В. Гловюк, Ю.М. Грошевий, О.В. Капліна, М.О. Карпенко, Я.Ю. Конюшенко, В.Т. Нор, П.В. Пушкар, Д.П. Письменний, В.М. Тертишник, Л.Д. Удалова, В.П. Шибіко, О.Г. Шило, М.Є. Шумило та інші.

Постановка завдання. У межах статті спробуємо проаналізувати новели КПК, що стосуються процедури укладення угод сторонами у кримінальному провадженні, та особливості постановлення судом обвинувального вироку на підставі цих угод.

Результати дослідження. Аналізуючи стан здійснення судочинства, Ю.М. Грошевий зазначив, що якість правосуддя обумовлена якістю судових рішень, оскільки низька якість судових рішень часто-густо свідчить про суб'єктивізм суду. Слід підкреслити, що досить небезпечна тенденція «спрощення» процесуальних процедур. «Деформація» процесуальних процедур, їх «спрощення» обумовлює зниження якості правосуддя та вимогливості до судових рішень. Однак саме чіткість і визначеність процесуальних процедур є гарантією дотримання прав і законних інтересів суб'єктів відповідної процесуальної діяльності [5, с. 532].

Водночас учений не виключав того, що в Україні може бути врахований досвід європейських систем правосуддя щодо використання скорочених процедур розслідування та судового розгляду кримінальних справ [5, с. 360].

Частиною 1 статті 26 КПК визначено, що сторони кримінального провадження є вільними у використанні своїх прав у межах та у спосіб, передбачені цим Кодексом. Виходячи із цього, сторони кримінального конфлікту можуть відійти від загальної схеми досудового розслідування та судового слідства, скориставшись своїм правом на більш швидкий й економічний спосіб правосуддя.

Зокрема, частиною 5 статті 469 КПК передбачено, що укладення угоди про примирення або визнання винуватості може ініціюватися в будь-який момент після повідомлення особі про підозру до виходу суду до нарадчої кімнати для ухвалення вироку. Виходячи із цього, угоди можуть укладатись і на стадії досудового розслідування, на початковому етапі розслідування, коли ще не зібрано достатньо доказів винуватості особи, в тому числі недостатньо досліджено всі обставини вчиненого злочину, які можуть впливати на його кваліфікацію.

Доречним буде звернути увагу на те, що згідно з пунктом 14 частини 1 статті 3 КПК притягнення до кримінальної відповідальності – стадія кримінального провадження, яка починається з моменту повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення. Главою 22 КПК регламентовано порядок повідомлення особі про підозру, яким визначено, що у випадку виникнення підстав для повідомлення про нову підозру або зміну раніше повідомленої підозри слідчий, прокурор зобов'язаний вручити нове письмове повідомлення про підозру, яке містить, відповідно, й нову правову кваліфікацію кримінального правопорушення, у вчиненні якого підозрюється особа, із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність.

Вважаємо, що наведені положення Кодексу не повністю враховані нормами глави 35 КПК, оскільки за загальним порядком судового провадження на підставі угоди, який визначений у статті 474 КПК, якщо угоди досягнуто під час досудового розслідування, обвинувальний акт із підписаною сторонами угодою невідкладно надсилається до суду. Закон робить виняток, що прокурор має право відкласти направлення до суду обвинувального акта з підписаною сторонами угодою до отримання висновку експерта або завершення проведення інших слідчих дій, необхідних для збирання й фіксації доказів, які можуть бути втрачені із плином часу або які неможливо буде провести пізніше без істотної шкоди для їх результату в разі відмови суду в затвердженні угоди.

Проведений системний аналіз цих статей процесуального закону дає нам можливість зрозуміти, що все ж ключовим моментом у прийнятті рішення про направлення кримінального провадження на стадії досудового слідства з обвинувальним актом до суду є підписання сторонами відповідної угоди, а не збирання доказів винуватості особи та доведення факту вчинення нею відповідного кримінального правопорушення.

Виходячи із цього, обвинувальний акт, підготовлений у такому випадку, не завжди може містити в собі змістовне навантаження досліджених фактичних обставин злочинного діяння, яке дійсно відбулося. Водночас важливі для з'ясування обставин справи, в тому числі ті, які підтверджують винуватість особи, можуть залишитися не дослідженими на досудовому слідстві, відповідно – не знайти своєї оцінки під час судового розгляду.

Наступний етап після направлення кримінального провадження до суду з обвинувальним актом та укладеною сторонами угодою – це розгляд справи, який здійснюється під час підготовчого судового засідання за обов'язкової участі сторін угоди з повідомленням інших учасників судового провадження, неявка котрих не перешкоджає самому розгляду.

Судовий розгляд здійснюється не в загальному порядку, оскільки закон зобов'язує суд переконатися в засіданні лише про те, що укладення угоди сторонами є добровільним, тобто не є наслідком застосування насильства, примусу, погроз або наслідком обіцянок чи дії будь-яких інших обставин, ніж ті, що передбачені в угоді. Також передбачено, що у випадку, коли в суду є сумніви в добровільності укладення угоди, за необхідності він має право витребувати документи, в тому числі скарги підозрюваного чи обвинуваченого, з якими він звертався під час здійснення кримінального провадження щодо нього, та рішення за наслідками їх розгляду, викликати в судові засідання осіб та опитувати їх. Окрім того, законом визначено обов'язок суду роз'яснити права сторонам, з'ясувати, чи розуміють сторони наслідки укладеної угоди.

Після виконання цих вимог закону суд ухвалює обвинувальний вирок, яким затверджує умови укладеної сторонами угоди. І тут ми одержуємо новий правовий результат судового розгляду, раніше невідомий кримінальному процесу України, котрий статтею 475 КПК називається «вирок на підставі угоди». Звертаючись до положень статті 62 Конституції України, відповідно до яких «особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду» [1], маємо дещо відмінне від цього, оскільки глава 35 КПК пропонує правовий феномен у кримінальному процесі України, тому що вина особи у кримінальному провадженні на підставі угод не доводиться, а фактично визнається обвинуваченим під час укладення будь-якого з видів угод.

Відповідно до статті 374 КПК мотивувальна частина обвинувального вироку в разі визнання особи винуваною у своєму змісті повинна містити наступну інформацію: формулювання обвинувачення, визначеного судом доведеним, із зазначенням місця, часу, способу вчинення й наслідків кримінального правопорушення, форми вини й мотивів кримінального правопорушення; статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність, що передбачає відповідальність за кримінальне правопорушення, винним у вчиненні якого визнається обвинувачений; докази на підтвердження встановлених судом обставин, а також мотиви неврахування окремих доказів; мотиви зміни обвинувачення, підстави визнання частини обвинувачення необґрунтованою, якщо судом приймаються такі рішення; обставини, які пом'якшують або обтяжують покарання, мотиви призначення покарання, вирішення цивільного позову, мотиви ухвалення інших рішень щодо питань, які вирішуються судом під час ухвалення вироку, та положення закону, яким керувався суд.

Як убачається зі статті 475 КПК, обвинувальний вирок на підставі угоди має відмінну структуру від вироку, зміст якого визначено статтею 374 КПК. За порівняння цих норм бачимо суттєву різницю: мотивувальна частина вироку на підставі угоди має містити формулювання обвинувачення та статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність, яка передбачає кримінальне правопорушення, у вчиненні якого обвинувачується особа, відомості про укладену угоду, її реквізити, зміст і визначену міру покарання; мотиви, з яких суд виходив під час вирішення питання про відповідність угоди вимогам Кодексу й закону та ухвалення вироку, положення закону, яким він керувався [3, с. 344-345].

Отже, виходячи з норм закону, суд, затверджуючи угоду, не встановлює та не формулює у своєму рішенні обвинувачення, яке визнає доведеним, не досліджує фактичні обставини вчиненого злочину й докази, якими це підтверджується, отже, як ми розуміємо, вина особи презюмується, а не доводиться в судовому засіданні.

Відповідно до статті 370 КПК судові рішення повинні бути законним, обґрунтованим і вмотивованим. Частиною 3 статті 373 КПК встановлено, що обвинувальний вирок не може ґрунтуватися на припущеннях, ухвалюється лише за умови доведення в ході судового розгляду винуватості особи у вчиненні кримінального правопорушення.

Законодавець встановив та частиною 1 статті 91 КПК передбачив, що у кримінальному провадженні підлягають доказуванню подія кримінального правопорушення, винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, форма вини, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення, тобто елементи складу злочину. Застосовуючи положення статті 94 КПК, суд оцінює докази за своїм внутрішнім переконанням, яке ґрунтується на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження, керуючись законом, оцінює кожний доказ із точки зору належності, допустимості, достовірності, а сукупність зібраних доказів – із точки зору достатності та взаємозв'язку для прийняття відповідного процесуального рішення.

У теорії кримінального процесу законність та обґрунтованість вироку – це дві сторони правосудності вироку, його діалектичні взаємопов'язані, взаємозалежні та такі, що внутрішньо взаємодоповнюють, правові властивості. Вирок може бути або правосудним, тобто законним й обґрунтованим, або неправосудним, тобто незаконним і необґрунтованим. У свою чергу вмотивованість – це така правова властивість вироку, яка встановлює систему правових, фактичних, етичних мотивів, які судді застосовують під час обґрунтування процесуальних рішень під час розгляду кримінальної справи по суті.

Умотивованість вироку перш за все свідчить про переконання суду в достовірності зібраних і досліджених під час судового розгляду доказів, на яких базуються висновки суду щодо всіх питань, які необхідно вирішити під час постановлення вироку. У фактичних, правових, логічних мотивах, які судді наводять у вирок, відбивається особисте осмислення суддями сукупності доказів з їх оцінкою, достовірності та достатності для прийняття рішення, особисте розуміння суддями застосування норм процесуального й матеріального права [4, с. 428].

На цьому етапі виникає суттєва проблема, оскільки в юридичній літературі під «внутрішнім переконанням» прийнято розуміти впевненість осіб, які приймають кримінально-процесуальні рішення, щодо допустимості, достовірності та достатності доказів, а також тих висновків, які ґрунтуються на всебічному, повному й об'єктивному розгляді всіх обставин справи в їх сукупності.

Учений-процесуаліст Г.М. Резник у змісті поняття «внутрішнє переконання» виділяв три аспекти: 1) гносеологічний, який передбачає необхідність описати та розкрити знання, яке є складовою внутрішнього переконання до відповідної об'єктивної дійсності, визначити його критерії істинності; 2) логічний, що передбачає наявність формально-логічної структури формування висновків з оцінки доказів; 3) психологічний, тобто впевненість пізнавача в істинності знання [6, с. 61].

Беручи до уваги національні особливості та тип судочинства України, принцип безпосередності у випадку здійснення судом провадження на підставі угод фактично не реалізується, оскільки суддя може зробити свій висновок не на підставі всієї сукупності досліджених доказів, а лише на підставі письмових матеріалів кримінального провадження. А якщо бути послідовним, у випадку укладення сторонами угоди на стадії досудового розслідування або на початковому етапі розслідування, коли ще не зібрано достатньо доказів винуватості особи, в тому числі недостатньо досліджено всі обставини вчиненого злочину, які можуть впливати на його кваліфікацію, в розпорядженні суду для оцінки може бути лише декілька процесуальних документів (повідомлення про підозру, обвинувальний акт та зміст укладеної угоди).

Проводячи аналіз наведених норм закону, доходимо висновку, що нова процедура кримінального провадження на підставі угод та ухвалення обвинувального вироку побудована на зовсім інших правових засадах, ніж закріплено у статтях 91, 94, 370, 371 КПК.

Між тим у згаданому провадженні роль суду зводиться лише до перевірки відповідності укладення угоди до вимог закону та затвердження процесуальним рішенням письмової угоди сторін. Суддя у випадку розгляду справи відповідно до глави 35 КПК не досліджує та не дає оцінки доказам, зібраним у кримінальному провадженні, навіть тоді, коли сторони «домовилися» на стадії судового розгляду.

Іншими словами, суд не зобов'язаний перевірити й переконатися в тому, що обвинувачення, з яким погодився підсудний, обґрунтоване та підтверджується сукупністю доказів, а судовє слідство не проводиться, оскільки не передбачене законом у главі 35 КПК.

Не встановлюються судом також обставини, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, характеризують особу винного, обтяжують чи пом'якшують покарання, оскільки законодавець фактично позбавив суд функції призначення покарання у провадженні на підставі угод, яку замінив на ухвалення рішення про призначення узгодженої сторонами міри покарання.

Різні вимоги процесуальний закон ставить до резолютивної частини обвинувальних вироків. Так, у вирокі на підставі угоди має міститися рішення про затвердження угоди із зазначенням її реквізитів, рішення про винуватість особи із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність, рішення про призначення узгодженої сторонами міри покарання за кожним з обвинувачень та остаточна міра покарання, а також інші відомості, передбачені статтею 374 цього Кодексу.

Згідно з уже згаданою теорією кримінального процесу вирок є процесуальним актом, в якому реалізується важлива процесуальна функція суду – вирішення кримінальної справи (правосуддя). Особливість вироку суду, яка відрізняє його від інших актів застосування права, полягає в тому, що він постановляється іменем України, виноситься лише судом у встановленому законом процесуальному порядку та містить вирішення основних найбільш важливих питань у кримінальній справі: про наявність або відсутність злочину, винуватість або невинуватість підсудного та про призначення йому покарання, якщо винуватість встановлена судом [4, с. 421].

Натомість у вирокі на підставі угоди суди вказують про встановлення винності особи у скоєному кримінальному правопорушенні, хоча такий висновок заснований лише на визнанні обвинуваченою особою своєї вини. Водночас, як нам відомо, вина у кримінальному процесі встановлюється на підставі зібраних у справі доказів та їх взаємозв'язку в сукупності. Тому вести мову про винуватість особи, беручи за основу обвинувачення виключно її визнання вини, не узгоджується із принципами об'єктивності, всебічності, порушує презумпцію невинуватості, відповідно до якої особа повинна бути виправдана судом, якщо сторона обвинувачення не доведе винуватість особи.

Зазначимо, що особливим порядком глави 35 КПК ухвалення виправдувального вироку щодо обвинуваченої особи не передбачене взагалі.

Висновки. Виходячи з наведеного, констатуємо, що модель обвинувального вироку на підставі угоди не відповідає загальноприйнятим положенням теорії кримінального процесу, деякою мірою розходиться з нормами статті 62 Конституції України в частині доведеності вини особи.

Базуючись на засаді диспозитивності у кримінальному судочинстві, сторони кримінального провадження можуть самостійно обирати для себе процедуру та спосіб судового розгляду кримінальної справи.

Список використаних джерел:

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України із змінами та доповненнями. – К. : Алерта, 2013. – 300 с.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України : наук.-практ. коментар / О.М. Бандурка, Є.М. Блажівський, Є.П. Бурдоль та ін. ; за ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, А.В. Поргнова. – Х. : Право, 2012. – Т. 2. – 768 с.
4. Кримінальний процес : підручник / Ю.М. Грошевий, В.Я. Тацій, А.Р. Туманянц та ін. ; за ред. В.Я. Тація, Ю.М. Грошевого, О.В. Капліної, О.Г. Шило. – Х. : Право, 2013. – 824 с.
5. Грошевий Ю.М. Вибрані праці. – Х. : Право, 2011. – 651 с.
6. Резник Г.М. Внутреннее убеждение при оценке доказательств. – М. : Юридическая литература, 1977. – 61 с.

СУПРУНОВА О. В.,
кандидат юридичних наук,
асистент кафедри кримінального права
(Донецький національний університет)

УДК 343.13

ПОНЯТТЯ ТА ЕЛЕМЕНТИ КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ВІДНОСИН

У статті досліджено поняття та зміст кримінально-процесуальних відносин. Розкрито зміст кожного з елементів кримінально-процесуальних відносин: суб'єкти, об'єкти, права та обов'язки.

Ключові слова: кримінально-процесуальні відносини, кримінальне провадження, досудове розслідування, заходи забезпечення кримінального провадження.

В статье исследовано понятие и содержание уголовно-процессуальных отношений. Раскрыто содержание каждого из элементов этих отношений: субъекты, объекты, права и обязанности.

Ключевые слова: уголовно-процессуальные отношения, уголовное производство, досудебное расследование, меры по обеспечению уголовного производства.

In the article the concept and content of criminal procedural relations is researched. Disclosed the contents of each of the elements of these relations: subjects, objects, rights and responsibilities.

Key words: Ukraine Parliamentary Commissioner for Human Rights, criminal procedural relations, criminal proceedings, pre-trial investigation, measures of criminal proceedings.

Вступ. В Україні функціонує чітко визначена система державних органів і посадових осіб різних рівнів, які повинні захищати права та свободи людини. Важливе місце в конституційному механізмі забезпечення цих прав та свобод посідає Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, діяльність якого становить одну з форм парламентського контролю.

Однак нині не достатньо дослідженим залишається питання про участь Уповноваженого у кримінальному процесі саме як посадової особи, яка здійснює парламентський контроль за додержанням конституційних прав людини.

Вирішення даного завдання уможливується через з'ясування особливостей формування складових елементів кримінально-процесуальних відносин. Відтак постає об'єктивна потреба в уточненні поняття кримінально-процесуальних відносин, формуванні нових інтерпретаційних контекстів змістових елементів даних відносин відповідно до мети нашої статті.

Зауважимо, що в загальній теорії правові відносини визначаються як специфічні суспільні відносини, що виникають на основі відповідних норм права, учасники яких взаємопов'язані суб'єктивними та юридичними обов'язками, що забезпечуються державою. Відповідно до того, що правовідносини – це поєднання фактичних суспільних відносин і юридичних норм, розрізняють їх юридичний зміст як зафіксовані в нормах права юридичні обов'язки їх учасників і фактичний зміст як реально здійснювані учасниками правовідносин дії, спрямовані на реалізацію їх суб'єктивних прав та юридичних обов'язків.

Внаслідок проведеного нами дослідження ми дійшли висновку, що поняття кримінально-процесуальних відносин достатньо повно розглянуто в юридичній літературі, але потреба в дослідженні його

